

Мулявка Дмитро Григорович,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ТА НЕДЕРЖАВНОЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК КАТЕГОРІЇ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних підходів до розгляду приватної детективної та недержавної охоронної діяльності як категорії наукового пізнання. У статті акцентовано увагу на тому, що виникнення та розвиток суб'єктів господарських відносин, які здійснюють надання недержавних охоронних та приватних детективних послуг, одночасно сприяє досягненню двох цілей: більшому захисту прав і задоволенню інтересів людини та громадянина, а також консолідації зусиль державних і недержавних суб'єктів у протидії злочинам та правопорушенням.

Ключові слова: *приватна детективна діяльність, недержавна охоронна діяльність, категорія наукового пізнання, недержавна правоохоронна діяльність, адміністративно-правове забезпечення, людиноцентризм.*

У будь-якому демократичному суспільстві наявні дві проблеми, які зумовлюють спрямованість діяльності держави та завдання органів публічного управління – це проблема додержання прав і свобод людини та громадянина і проблема соціального контролю над злочинністю. Людиноцентризм як вектор державної політики та розвитку адміністративно-правової науки сформувався у доктрині адміністративного права у перше десятиліття після набуття Україною незалежності. Базуючись на положеннях ст. 3 Конституції України, яка визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1], можна стверджувати, що людиноцентризм є обов'язковою ознакою побудови в Україні правової соціальної держави. Одним із проявів людиноцентризму на рівні державної політики є демократизація відносин у правоохоронній сфері, що призводить до монополізації ролі держави і виникнення конкурентних відносин між іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. Виникнення та розвиток суб'єктів господарських відносин, які здійснюють надання недержавних охоронних та приватних детективних послуг одночасно сприяє досягненню двох цілей: більшому захисту прав і задоволенню

інтересів людини та громадянина, а також консолідації зусиль державних і недержавних суб'єктів у протидії злочинам та правопорушенням.

Питання правового забезпечення недержавної охоронної та приватної детективної діяльності висвітлювалися у роботах багатьох науковців, таких як О.М. Бандурка, Н.П. Бортник, В.В. Галунько, В.Ю. Горєлова, С.В. Грищак, О.В. Джафарова, М.В. Завальний, В.В. Лень, О.М. Музичук, Г.В. Олійников, С.О. По-стольник, І.В. Хорт, О.М. Шелухін, С.С. Юрко, однак проблематика, пов'язана з дослідженням сутності об'єкта правового і адміністративно-правового забезпечення вказаного виду діяльності залишається недостатньо висвітленою. Отже, незважаючи на важливість вказаних вище проблем, вони ще не знайшли достатнього розвитку у наукових джерелах, що слугує підтвердженням актуальності теми цієї статті.

Метою статті є здійснення правового аналізу сутності недержавної охоронної та приватної детективної діяльності як об'єктів наукового пізнання.

Як справедливо вказував В.Б. Авер'янов, з огляду на запровадження людиноцентристської ідеології адміністративного права, пріоритетною слід визнати, умовно кажучи, “обслуговуючу” спрямованість вказаної галузі права. Влучніше характеристику адміністративного права відтворює, як вказував учений, термін “публічно-сервісна” спрямованість. Саме завдяки такій характеристиці адміністративного права у новій адміністративно-правовій доктрині може бути подолана найпринциповіша вада радянської наукової школи – майже повне ігнорування в науці адміністративного права проблематики прав людини. А без подолання цієї вади неможливо наблизити вітчизняну галузь до її справді європейського розуміння – як основного регулятора цивілізованих відносин між органами публічної адміністрації та громадянами [2, с. 15]. Одним із наслідків упровадження людиноцентричного підходу у теорію адміністративного права став перегляд співвідношення публічних та приватних інтересів. Це було нерозривно пов'язано зі зміцненням ролі диспозитивного методу правового регулювання. Якщо за радянських часів державні інтереси визнавалися найбільш значущими, а приватні мали право на існування лише у тому випадку, якщо цілком узгоджувалися з державними, то у незалежній Україні поступово приватні інтереси починають визнаватися спочатку рівнозначними державним, а згодом – більш значущими, ніж інтереси держави. З цього приводу О.І. Миколенко пише: “Коли в країні з більшості питань встановлюється пріоритет державних інтересів над суспільними інтересами, то слід констатувати, що за формою державного режиму така країна є тоталітарною чи авторитарною. Отже, в суспільних відносинах можуть реалізовуватись приватні інтереси, інтереси великої частини суспільства (населення країни, територіальної громади) та інтереси держави” [3, с. 103].

Проблема приватних інтересів людини і громадянина, юридичних осіб, зокрема суб'єктів господарювання, у правоохоронній сфері породила концепцію недержавної правоохоронної діяльності. Слід сказати, що у національній правовій науці концепцію недержавної правоохоронної діяльності вперше презентували у 1992 році академіки В.Т. Нор, В.К. Грищук, а також В.В. Киряков, опублікувавши статтю під назвою “Недержавна правоохоронна діяльність (правова концепція)”

у журналі “Право України” [4, с. 23–25]. Науковці вперше проголосили існування зв'язку між рівнем додержання прав і свобод людини та громадянина і існуванням державної монополії на здійснення правоохоронної діяльності. Крім того, саме в цій науковій праці було окреслено коло недержавних правоохоронних органів – суб'єктів господарювання, які здійснюють недержавну охоронну та розшукову (у теперішньому розумінні – приватну детективну) діяльність. Крім того, автори статті наполягали на необхідності законодавчого врегулювання діяльності означених суб'єктів.

Однак слід сказати, що, незважаючи на майже 30 років, які минули з моменту першого обґрунтування існування недержавної правоохоронної діяльності, в українській правовій науці її концепція, на жаль, ще не стала загально визнаною, незважаючи на велику кількість наукових праць у цій сфері. На нашу думку, причини цього явища знаходяться у площині занадто повільного руху України до розвинених демократичних відносин і існуванням у багатьох сферах суспільних відносин рудиментів радянського способу сприйняття сутності відносин людини і держави як безумного, беззаперечного і беззастережного підкорення особистості державній волі, визнання громадянина безсловесним “гвинтиком”, у державному механізмі, який може мати лише ті інтереси у сфері правоохорони, які йому дозволяє мати держава.

Безспірним здобутком української правової науки є те, що сьогодні вже напрацьовано значну джерельну базу, в якій доведено існування недержавної правоохоронної діяльності та описані її сутність і складові.

Так, С.В. Краснокутський (2004) визначив такі ознаки недержавної правоохоронної діяльності: 1) така діяльність здійснюється лише за допомогою застосування юридичних заходів впливу, які визначені межами конкретного закону або нормативно-правового акта; 2) заходи юридичного впливу, що застосовуються, мають відповідати приписам закону або іншого правового акта (наприклад, договору); 3) реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певних процедур; 4) реалізація покладається передусім на спеціально створювані підприємства, що пройшли державну реєстрацію і одержали ліцензію на право здійснення цієї діяльності; 5) недержавна правоохоронна діяльність здійснюється відповідно до принципів, притаманних правоохоронній діяльності: принцип законності, принцип поваги прав людини тощо [5, с. 30]. Вказані ознаки стали фундаментом для подальших наукових напрацювань у досліджуваній сфері.

На думку Л.Г. Чистоклетова, є кілька груп передумов недержавної правоохоронної діяльності. Так, на його переконання соціальні передумови недержавної правоохоронної діяльності зумовлені суб'єктно-об'єктними відносинами в суспільстві, які ґрунтуються на єдності матерії і свідомості за участю людини. Реальна правоохоронна діяльність містить відносини щодо охорони, захисту і, першочергово, спрямована на самозахист, самозбереження, саморегуляцію людського суспільства. Політичні передумови недержавної правоохоронної діяльності зумовлені існуванням держави та її органів, розвитком інститутів демократії, гласності та ґрунтуються на теорії поділу влади, існуванні незалежного від держави громадянського суспільства, політичного плюралізму, які сприяють розвитку інституту недержавної правоохорони. Ідеологічні передумови недержавної

правоохоронної діяльності ґрунтуються на правовій культурі, правосвідомості, визнанні індивідуальних прав і свобод. Правоохоронна діяльність покликана реагувати на невідповідність морального чинника прийнятому рівню розвитку громадських відносин. Економічні передумови віддзеркалюють рівень економічного розвитку суспільства і держави, добробуту кожної людини. Чим вище рівень економічного розвитку суспільства і менше відмінність у добробуті кожного його члена, тим менша потреба суспільства в правоохороні. До числа теоретичних передумов віднесено і правову передумову, зумовлену охоронною функцією права. Але її слід відрізнити від правової (юридичної) передумови, що характеризує стан правового регулювання, процесуальних і матеріальних приписів [6, с. 335]. Виокремлення цих передумов дозволяє створити об'єктивну картину причинно-наслідкових зв'язків та детермінант виникнення недержавної охоронної та приватної детективної діяльності.

У роботах С.О. Постольника (2014) з'ясовано, що недержавна правоохоронна діяльність внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин історично була дієвою альтернативою державній. Сучасний світовий досвід свідчить про те, що забезпечення правопорядку й безпеки в суспільстві можна досягти лише за належної взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами охоронної діяльності, які перебувають в інших формах власності. Проте наразі в Україні ця діяльність перебуває лише на стадії формування. Потрібне чітке усвідомлення, що недержавна правоохоронна діяльність має складатися не лише з охоронної діяльності, а й із діяльності приватних детективних структур. Зважаючи на це, існує нагальна потреба у створенні цих структур і законодавчому регулюванні діяльності приватних детективів [7, с. 121–123].

У кандидатській дисертації С.С. Юрка “Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні” (2017) сформульовано поняття та виявлено суттєві ознаки недержавної правоохоронної, охоронної та детективної діяльності у контексті теоретичних і практичних основ правоохоронної діяльності; визначено перелік суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності та історичні етапи їх становлення. Автором з'ясовано сутність, моделі та проблеми імплементації інституту приватних детективів у сучасній Україні, а також розроблено авторський проєкт Закону України “Про приватну детективну діяльність”, окреслено основні проблеми та пріоритетні напрями розвитку суб'єктів недержавної охоронної і правоохоронної діяльності, громадських формувань охорони правопорядку та індивідуальних форм участі громадян в охороні громадського порядку [8].

Найбільш розгорнуто проблеми правового забезпечення недержавної правоохоронної діяльності розглядаються у монографії та докторській дисертації М.В. Завального (2018), який розуміє поняття недержавної правоохоронної діяльності як врегульований нормами адміністративного права вид діяльності, що полягає в наданні громадянам і організаціям послуг, які мають договірний, оплатний або безоплатний суспільно-публічний характер, здійснюваний з метою захисту й охорони законних прав та інтересів громадян, організацій, суспільства і держави в порядку та формах, визначених законом. М.В. Завальним проведено класифікаційний розподіл недержавних суб'єктів правоохорони в Україні залежно від соціальної спрямованості такої діяльності, цілей та завдань, структури, форм

і методів діяльності. Залежно від організаційно-правової форми (з урахуванням колективної та індивідуальної складової) недержавні суб'єкти правоохорони поділено ним на: 1) приватні суб'єкти охоронної діяльності; служби безпеки підприємств; адвокатські бюро та асоціації; третейські суди; 2) громадські об'єднання у вигляді громадських формувань з охорони громадського порядку та кордону; добровільні пожежні дружини; вуличні, сільські, квартальні, будинкові комітети тощо; 3) індивідуальні суб'єкти правоохорони, які виконують свої функції індивідуально або спільно з державними суб'єктами правоохорони (громадяни, які співпрацюють з державними суб'єктами правоохорони на конфіденційній основі, позаштатні співробітники державних органів правоохоронного спрямування, приватні нотаріуси, приватні виконавці, адвокати, а також окремі громадяни, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод інших осіб. До окремої групи віднесено суб'єктів, наділених юрисдикційними повноваженнями щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення: адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських радах [9].

На підставі вказаного вище можна зробити проміжний висновок, що проблематика недержавної правоохоронної діяльності розробляється в українській правовій науці з 1992 року, і за цей час напрацьовано досить велику теоретико-методологічну базу, яка включає кілька десятків варіантів визначення поняття “недержавна правоохоронна діяльність”, численні спроби класифікувати недержавні правоохоронні органи (організації, суб'єктів, які здійснюють недержавну правоохоронну діяльність), формулювання цілей та завдань вказаного виду діяльності та інші суттєві для формулювання будь-якої цілісної правової концепції особливості досліджуваного феномену. При цьому, що важливо для нашого подальшого дослідження, належність суб'єктів, які здійснюють приватну детективну та недержавну охоронну діяльність, до кола суб'єктів недержавної охоронної діяльності, була вперше доведена ще у 1992 році, і за ті майже три десятиліття, які минули з того часу, така аргументація лише посилювала доцільність і логічність вказаної позиції.

Отже, розгляд приватної детективної та недержавної охоронної діяльності як категорії наукового пізнання доцільно здійснювати з урахуванням системних зв'язків вказаних видів діяльності з явищем більш узагальнюючого характеру – недержавною правоохоронною діяльністю – яка має розглядатися для них у якості надсистеми. Слід сказати, що у філософських науках наукове пізнання розглядається як цілеспрямований процес, що забезпечує вирішення чітко визначених пізнавальних завдань, поєднаних метою пізнавального процесу. Мета процесу пізнання, з одного боку, зумовлена практичними потребами людини, а з іншого – теоретичними потребами розвитку системи знань людства. Водночас невід'ємною рисою науки як найбільш строгої форми пізнання є постійна методологічна рефлексія. Це означає, що вивчення об'єктів, виявлення їхньої специфіки, властивостей і зв'язків завжди певною мірою супроводжується усвідомленням та критичним переосмисленням методів і засобів, за допомогою яких досліджують ці об'єкти. Термін “рефлексія” в перекладі з латини означає “повернення назад”, тобто переосмислення уже зробленого або пізнаного. У контексті вибору методів пізнання методологічна рефлексія – це осмислення та узагальнення

процесу й результатів попередніх спроб пізнання для відбору, систематизації та удосконалення найефективніших способів пізнавальної діяльності [10, с. 32]. Розгляд приватної детективної та недержавної охоронної діяльності в якості категорії наукового пізнання передбачає визначення актуальних проблем, які знижують ефективність вказаних видів діяльності, розгляд наукового надбання, в якому визначено суттєві риси приватної детективної та недержавної охоронної діяльності, з'ясування недостатньо досліджених аспектів цієї проблематики, встановлення системних зв'язків між недержавною правоохоронною діяльністю як надсистемою і приватною детективною та недержавною охоронною діяльністю як підсистемами.

Таким чином, приватна детективна та недержавна охоронна діяльність як категорії наукового пізнання уявляють собою види регламентованої правовими нормами (більшою чи меншою мірою) людської активності, яка може бути об'єктом та/або предметом застосування процедур та методів надбання знань про їх правове забезпечення, організаційні умови здійснення та правові механізми реалізації. Перспективи подальших наукових пошуків мають бути пов'язані з визначенням кола суб'єктів, які здійснюють недержавну охоронну та приватну детективну діяльність, а також зі з'ясуванням особливостей їх адміністративно-правового статусу, ролі та місця у суспільних відносинах, які виникають у правоохоронній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. *Авер'янов В.Б.* Нова доктрина українського адміністративного права на етапі становлення. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 35. С. 10–16.
3. *Миколенко О.І.* Публічний і приватний інтерес в адміністративному праві. Правова держава. 2016. № 24. С. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_24_18 (дата звернення: 11.02.2020).
4. *Нор В., Гришук В., Киряков В.* Недержавна правоохоронна діяльність (правова концепція). Право України. 1992. № 2. С. 23–25.
5. *Краснокутський С.В.* Ознаки та цілі недержавної правоохоронної діяльності. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004. № 27. С. 29–32.
6. *Чистоклетов Л.Г.* Теоретичне обґрунтування передумов розвитку недержавної правоохоронної діяльності в сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки функціонування господарюючих суб'єктів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. № 10. С. 331–335.
7. *Постольник С.О.* Проблемні питання адміністративно-правового статусу суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. Актуальні проблеми держави і права. 2014. № 71. С. 120–125.
8. *Юрко С.С.* Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса: 2017. 250 с.
9. *Завальний М.В.* Адміністративно-правові засади діяльності та взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохорони в Україні: монографія. Харків: Стильна типографія, 2018. 320 с.
10. *Шевчук Р.М.* Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 1. № 31–45.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine. Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No 30. Art. 141 [in Ukrainian].

© Muliavka Dmytro, 2020

2. *Averyanov, V.B.* (2016) Nova doktryna ukrayinskoho administratyvnoho prava na etapi stanovlennya. “A New Doctrine of Ukrainian Administrative Law at the Stage of Formation”. Current Issues of State and Law. 2007. Issue 35. P. 10–16 [in Ukrainian].

3. *Mykolenko, O.I.* Publichnyy i pryvatnyy interes v administratyvnomu pravi. “Public and Private Interest in Administrative Law”. Constitutional State 24. P. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_24_18 (Date of Application: 11.02.2020) [in Ukrainian].

4. *Nor, V., Hryshchuk, V., Kyryakov, V.* (1992) Nederzhavna pravookhoronna diyalnist (pravova kontsepsiya). “Non-State Law Enforcement Activity (legal concept)”. Law of Ukraine 2, 23–25 [in Ukrainian].

5. *Krasnokutskyy, S.V.* (2004) Oznaky ta tsili nederzhavnoyi pravookhoronnoyi diyalnosti. “Signs and Goals of Non-State Law Enforcement”. Bulletin of the National University of Internal Affairs 27, 29–32 [in Ukrainian].

6. *Chystokletov, L.H.* (2013) Teoretychne obgruntuvannya peredumov rozvytku nederzhavnoyi pravookhoronnoyi diyalnosti v sferi administratyvno-pravovoho zabezpechennya bezpeky funktsionuvannya hospodaryuyuchykh subyektiv. “Theoretical Substantiation of Preconditions of Development of Non-State Law Enforcement Activity in the Sphere of Administrative and Legal Maintenance of Safety of Functioning of Economic Entities”. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law 10, 331–335 [in Ukrainian].

7. *Postolnyk, S.O.* (2014) Problemni pytannya administratyvno-pravovoho statusu subyektiv nederzhavnoyi pravookhoronnoyi diyalnosti. “Problematic Issues of Administrative and Legal Status of Subjects of Non-State Law Enforcement Activity”. Current Issues of State and Law 71, 120–125 [in Ukrainian].

8. *Yurko, S.S.* (2017) Nederzhavna okhoronna i pravookhoronna diyalnist v Ukraini. “Non-State Security and Law Enforcement Activities in Ukraine: thesis. ... Cand. Sci. (Law): 12.00.10. Odesa. 250 p. [in Ukrainian].

9. *Zavalnyi, M.V.* (2018) Administratyvno-pravovi zasady diyalnosti ta vzayemodiyi derzhavnykh ta nederzhavnykh subyektiv pravookhorony v Ukraini. “Administrative and Legal Principles of Activity and Interaction of State and Non-State Law Enforcement Entities in Ukraine”: monograph. Kharkiv: Stylish Printing House, 2018. 320 p. [in Ukrainian].

10. *Shevchuk, R.M.* (2016) Metodolohiya naukovoho piznannya: vid yavyscha do sutnosti. “Methodology of Scientific Knowledge: from Phenomenon to Essence”. Philosophical and Methodological Problems of Law 1, 31–45 [in Ukrainian].

UDC 342.951

Muliavka Dmytro,

Cand. Sci. (Law), professor,

Head of the Department of Operative Crime Detection Activities,

National University of the State Fiscal Service of Ukraine,

Irpın, Ukraine

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE CONSIDERATION OF PRIVATE DETECTIVE AND NON-STATE SECURITY ACTIVITY AS A CATEGORY OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Paper is devoted to the study of conceptual approaches to the consideration of private detective and private security activities as a category of scientific knowledge. The author finds out that one of the manifestations of human-centrism at the level of state policy is the democratization of relations in the law enforcement sphere. The consequences are the lack of monopoly of the role of the state and the emergence of competitive relations between other subjects of law enforcement. Paper focuses on the fact that the emergence and development of business entities that provide private

© Muliavka Dmytro, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.2\(48\).10](https://doi.org/10.36486/np.2020.2(48).10)

Issue 2(48) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

security and private detective services, at the same time contributes to the achievement of two goals: greater protection of the rights and satisfaction of the interests of man and citizen, as well as the consolidation of efforts of state and non-state actors in counteraction to crimes and offenses.

The author focuses on the fact that the consideration of private detective and private security activities as a category of scientific knowledge involves the identification of urgent problems that reduce the effectiveness of these types of activities. It is also necessary to consider the scientific heritage, which defines the essential features of private detective and non-state security activities, clarifies insufficiently explored aspects of this issue, and establishes systemic links between non-state law enforcement activities as a super system and private detective and private security activities as subsystems.

The author formulates the following definition: private detective and private security activities as a category of scientific knowledge are types of human activity regulated by legal norms (to a greater or lesser extent), which can be the object and / or subject of application of procedures and methods for acquiring knowledge about their legal support, organizational conditions for implementation and legal mechanisms for implementation. Prospects for further scientific research should be related to determining the circle of entities engaged in non-governmental security and private detective activities, as well as clarifying the features of their administrative and legal status, role and place in public relations arising in the law enforcement sphere.

Keywords: private detective activity, private security activity, the category of scientific knowledge, private law enforcement, administrative and legal support, human centrism.

Отримано 10.06.2020